

PROF. DR. DENİZ A. GÜLER ile ÇİZGİ FİLMLERİN KÜLTÜREL İŞLEVLERİ ÜZERİNE MÜLAKAT

*P*rof. Dr. Deniz A. GÜLER İletişim Bilimleri alanında Turizm ve Otel İşletmeciliği eğitim görmüştür. Profesörlük derecesini Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde almıştır. Bireylerarası İletişim Kültürlerarası İletişim temel ilgi alanıdır.

İ&D: *Çizgi filmlerin temel işlevlerinin neler olduğunu anlatabilir misiniz?*

Deniz A. GÜLER: Çizgi filmlerin hem görünen hem de görünmeyen işlevleri vardır. Görünen işlevi, sempati yaratmaktır. Görünmeyen işlevi ise, bireyleri tüketim kültürü içinde toplumsallaştırmaktır. Buradan yola çıkarak çizgi filmlerin eğlendirmek, eğitmek (eğlendirirken eğitmek), doğruyu göstermek, bilgilendirmek, rahatlatmak gibi temel işlevlerinin olduğunu söyleyebiliriz.

İ&D: *Çizgi filmlerin kullanım alanları ve amaçları nelerdir?*

Deniz A. GÜLER: Çizgi filmlerin (canlandırmanın) kullanım alanları çok geniştir. Bu konuda HALAS kullanım alanlarını şu şekilde belirtir:

- Sinemalar için tasarlanarak, eğlendirmek amacıyla yapılan uzun sarımlı filmler.
- Sinemalarda gösterilmek amacıyla sınırlı ölçüde üretilen kısa eğlence filmleri.
- Sinema için hazırlanan reklam filmleri

- Halkla ilişkileri geliştirmek, endüstri, bilim, teknoloji, propaganda ya da satış arttırımı sağlamak için çeşitli alanlarda kullanılmak için yaptırılan film.
- Ulusal ve uluslararası kuruluşlarca yaptırılan film.
- Özellikle televizyon için üretilen ve çocuklar için hazırlanmış eğlence filmleri ve kukla filmleri.
- Üniversitelerde ve liselerde çeşitli bilim dallarında öğretim amacı ile üretilen filmler. Özellikle bilgisayar canlandırma filmleri.
- Öğretim kurumlarında öğrenciler ve sanatçılar tarafından bireysel anlatım ve devinim çalışması biçiminde gerçekleştirilen deneme filmleri.

Çizgi filmlerin kullanım amaçları, kullanıldıkları alana göre değişiklik gösterir. Sinir sistemi, kulağın iç yapısı gibi insan vücudunun içsel işlevlerini tanıtırken ya da anlaşılması güç, karışık bilgilerin aydınlatılmasında yardımcı olurken amaç öğretmek, pekiştirmek olabilir. Bir atomun içindeki nükleer eylemin gösterilmesi gibi, gözle görülemeyen, küçük devinimleri büyülterek görülebilir duruma getirmek başka bir amaç olabilir.

İ&D: *Çizgi film çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimini etkiler mi? Ne şekilde? Yararlı ve zararlı etkileri konusunda bilgi verebilir misiniz?*

Deniz A. GÜLER: Bu çok kapsamlı bir soru. Çizgi filmlerin çocuğun bilişsel, duygusal, toplumsal gelişimlerini nasıl etkilediği, olumlu-olumsuz etkileri nelerdir sorusunun yanıtını ayrı ayrı verirsem 3-4 ciltlik görüşme kitabı olur. Bu nedenle olumlu-olumsuz etkilerine genel olarak değineceğim. Öncelikle çizgi filmlerin olumlu etkilerinden söz edeyim.

* Güdüleyici, eğlendirici ve öğretici özellikleri bulunmaktadır; nesne ve objeleri tanıtmayı, kavramları vermesi ve bunları şarkılarla yenilemesi öğretme yöntemi de çocuğun müzik duygusunu geliştirir.

* Uzak yerler ve dünya hakkında bilgileri verir; Çocukların özünde varolan merak duygusu ve hayal etme gücünün sınırsızlığından yararlanır.

* Olumlu davranışlar sergileyen modeller sunar: Örneğin yakından tanıdığımız Red Kit'in bir zamanlar ağzından eksik olmayan sigarası, sigara içmenin kötülüklerinin artık iyice anlaşılması ve benimsenmesinden sonra bir saman çöpüne dönüştürülmüştür. Böylece hem izleyende sigaraya özenmemiş oluyor, hem de Red Kit evrensel olarak yürütülen anti sigara kampanyasına karşı bir tutum içinde gözüküyor

* Çocukların kendilerini tanıyabilmelerine, kişiliklerini geliştirebilmelerine ortam hazırlar.

* Çocuklara düşünme, sorgulama ve eleştirme fırsatı verir.

Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin en önemlisi şiddete yöneltmesidir. Şiddet içeren sahnelerin güldürücü öğelerle desteklenerek şiddetin

sevimli kılınması istenmeyen davranışlara yol açabilir. Hatta sorunların çözümünde de şiddete başvurulmaktadır. Bilişsel işlevlerin azalmasına, gerçeklikten kopmasına neden olabilir.

Güvenlik sorunları yaşaması diğer olumsuzluktur: gerçekte, hayal ürünü arasındaki belirlemeyi yapmakta zorlanan çocuk, çizgi filmlerin içeriğinde olan uçuşma, kaçma, yok etme gibi davranışların gerçek hayatta da olabileceğini varsayıp bunları deneyebilir.

İ&D: *Çocukların çizgi filmleri çok sevdikleri bilinmektedir. Bunun temel nedenleri neler olabilir?*

Deniz A. GÜLER: Evet. Çocuklar çizgi filmleri çok seviyor ve izliyor. Türkiye İstatistik Kurumunun bir araştırmasına göre 10 yaşına kadar çizgi film izleme oranı %94.

Görüntülerin masalımsı anlatımı, konusu, kullanılan karakterler ve en önemlisi kullanılan karakterlerin insanda sempati yaratması sevilme nedenlerindedir.

İ&D: *Masallar, sözlü kültür ürünlerinin en önemlilerindedir. Eğlencenin yanı sıra birçok işleve sahiptir. Bunların bir millet için en önemlisi “kültür taşıyıcılığı” işlevidir. Şeref Boyraz da bununla ilgili “Binbir Gece Masallarının Yeniden Yayınlanması Dolayısıyla” adlı çalışmasında masalların, geçmişin değer yargılarının ve kültürel unsurlarının önemli bir taşıyıcısı olduğunu (Boyraz 2002: 249) ifade etmiştir. Sizin bu konuda görüşünüz nedir?*

Deniz A. GÜLER: Masallar ağızdan ağıza geçme yoluyla çağımıza ulaşan geleneksel anlatılar. Halk / folklor, sanatsal kurgulu masallar, ilgili toplumun tarihi özelliklerini yansıtır. Bu özellikleriyle de toplumbilim ve antropolojiye gereç olmaktadır. Bu tür masalarda olay önemlidir. Birtakım insanların ilişkilerine değinildiği, çok değişik insan tiplerinin canlandırıldığı ve bu insanların başlarından geçen ilginç serüvenlerin işlendiği görülür. Hatta töresel (ahlaki) amaçlar güdüleyerek bir düşüncenin aşılmasına da çalışılır. Doğal olarak kültürel öğelerin taşıyıcısı konumundadır.

İ&D: *“Doğu masal, Batı roman dünyasıdır” denilir. Çizgi filmler ile masal dünyası arasındaki sıkı bağ dikkate alındığında bu bir imkân mıdır? Türkiye dâhil, Doğu dünyası bu imkanı yeterince kullanmakta mıdır? Türkiye’nin kendine özgü konumu üzerine bize neler söyleyebilirsiniz?*

Deniz A. GÜLER: “Doğu masal” derken, doğunun mistik özelliklerinin olduğunu mu, yoksa sözlü iletişime önem verdiğine mi ya da kolektivistik kültür özelliği taşıdığını mı anlamalıyım? Aynı biçimde “Batı roman dünyasıdır” dendiğinde gerçeklik özelliği taşıyan, individualistik kültüre dayalı olduğunu mu düşünmeliyim?

Ama ne olursa olsun geçmişin masalları, mitleri, arketipleri belirli ölçülerle değiştirilip, dönüştürülerek yeni bir anlatıyla “çağdaş bir masal” olarak sunulmakta ve gösterilmektedir.

İ&D: *Masallar olduğu gibi, çizgi filmler de çocukların ruhsal gelişiminin yanı sıra kültürel gelişimine de etki ettiği düşünülmektedir. Bunu, bir çizgi film üzerinden örnekle açıklayabilir misiniz?*

Deniz A. GÜLER: Çizgi filmler izleyiciye iyilik, güzellik, doğruluk, yardımseverlik...ve benzeri değerleri verir. Bu tür değerleri de hep iyi-kötü, güzel-çirkin, melek-şeytan gibi karşıtlıklar dizgesi ile gösterir.

Örneğin; “Bir çizgi filmde Donald Duck, yüzünde afacan ve mutlu bir ifade ile okula giderken çatal bir yol ağzına gelir. Yollardan biri okulu, diğeri de balık avlamayı göstermektedir. Yol ağzında durur. Durduğu anda da başının çevresinde iki küçük Donald Duck dönmeye başlar. Biri melek, diğeri şeytan görünümüdür. Melek görünümlü olan Donald Duck’ı okula gitmesi için özendirir. Şeytan görünümlü ise, balığa gitmesini, biraz eğlenmesi gerektiğini söyler. Donald, doğal olarak balık avlamayı, eğlenmeyi seçer ve okula gitmez. Sonuçta okula gitmediği için cezalandırılır”. Bu çatışmalar insanın özünde varolan bir duygu değil midir?

İ&D: *Bir milletin kendi kültürünü tüm dünyaya tanıtması açısından çizgi filmlerin büyük rolü olduğu söylenebilir. Peki, bu rolün olumsuz etkilerinden, risklerinden de bahsetmemiz mümkün müdür?*

Deniz A. GÜLER: Eğer çizgi film zorla kültürlenme ya da kültürel özümleme aracı olarak kullanılırsa bir risk taşıyabilir.

İ&D: *Ülkeler arasında küresel ölçekte yürütülen ve hemen hemen her alanı kapsayan hem işbirliği hem de mücadeleden söz edilmektedir. Çizgi filmleri bu rekabetçi dünyada nereye koymak mümkündür?*

Deniz A. GÜLER: İşbirliğini, çocukları tüketim kültürü içinde toplumsallaştırması açısından ele almak gerekir. Bu durum, çizgi filmlerle verilen iletilerin yanısıra, filmlerdeki canlandırma tiplerle ya da kahramanlarla süslenmiş nevrerim takımları, kumbaralar, tişörtler, çantalar ve benzeri yan ürünlerden oluşan bir tecim alanını kapsamaktadır.

İ&D: *Kracauer (1971:163-164), filmin konusu olarak sunulan bütün yapımların, gerçeğin düşe aktarılışı ya da düşün somut biçimde ortaya konulmasına dayandığını vurgular. Çocuğun hayal gücünü geliştirmesi bağlamında çizgi filmlerde hangi yöntem daha etkilidir?*

Deniz A. GÜLER: Aslında KRACAUER bunları söylerken, bir filmin konusunun o ülkenin toplumsal ve ekonomik etkenlerinden soyutlanamayacağını belirtmektedir. Örneğin, Superman, 1933 yıllarında Ohio’lu iki gencin yarattığı kahramandır. İki gencin hayal kurmasında 1929 krizinin kuşkusuz büyük etkisi vardır.

Superman, bu iki gencin yarattığı düş dünyasında “adalet ve gerçeğin savunucusu” oldu. 2. Dünya Savaşı ile birlikte güvenlik kuvvetlerinin tarafına geçerek önemli bir değişime uğradı. Böylece “yasaların ve düzenin savunucusu” oldu. 1962 yılında da bütün ülkelere pasaportsuz giriş hakkı kazandı. 1970’lerde sinemanın el atmasıyla bir film kahramanı oldu. Böylece çizgi romandan filme-çizgi filme geçerek günümüze kadar ulaştı. Değişikliğe uğradığı yıllara bakıldığında Süperman’ın yaratıldığı ülkenin ve dünyadaki gelişmelerden soyutlanmadığı görülür.

Kızların eğitim almasını savunduğu için vurulan Pakistan’lı bir öğrenciyi çağrıştıran Burqa Avenger (Burkalı İntikamcı) da örnek olarak verilebilir. Çizgi filmin olay örgüsü genelde eğitime erişim ve yolsuzluk gibi toplumsal sorunlar etrafında dönüyor. Havada uçan ve burka giyen kadın kahraman, kitap ve kalemle kötülere karşı savaşıyor.

A.B.D.’nin “Wonder Woman” benzeri gibi, Pakistan’a kültürel ikon sunabilir mi?

İ&D: *Bir filmin yapısında filmin konusu ve anlatım biçimi seçiminin önemli olduğunu vurguluyorsunuz. Çizgi filmlerde genel olarak hangi konular tercih ediliyor ve Sizce hangi sebeplerden dolayı? Konu seçimi neden önemlidir? Hangi kriterlere göre seçilmelidir? Türkiye’de bu durum nasıldır?*

Deniz A. GÜLER: Çocuk yapıtlarında ele alınan konular genellikle eğlendirici ve dinlendirici nitelikte bulunmaktadır. Genelde varolma savaşı söz konusudur. İyi-kötü, otorite ilişkileri, kendini kanıtlama, kuvvetli-zayıf biçimde gösterilmektedir. Fromm, tek konu-bir çok çeşitlemesi olduğunu belirterek: “Küçük bir varlık dev bir yaratık tarafından tehdit edilmektedir, öldürülme ya da yutulma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Küçük varlık kaçır ve sonunda kurtulmayı başarır, hatta bazen kaçarken düşmana zarar verir” açıklamasını yapar.

Kendi duygusal yaşantılarına yakın olmasa, çocuklar bu konunun yüzlerce çeşitlemesini izlemeye meraklı olmazlardı. Bu güçlü, acımasız bir düşmanın tehditi altındaki küçük yaratık, izleyenin kendisidir. Kuşkusuz çocuk yapıtlarında mutlu son olmasa, sürekli bu tür yapımları izleme isteği de olmazdı.

Türkiye’de üretilen çizgi filmlerde aile, ulus, doğa ve yaşama sevgisi, güzelliğe karşı bağlılık ve sevecenlik; başkalarına karşı nazik, saygılı ve dürüst olma, gelenek ve göreneklere karşı bağlılık, duyarlılık genelde üzerinde durulan konulardır.

İ&D: *“Soyutun Somutlaştırılması: Çizgi Filmlerin Kültürel İşlevleri” adlı yazınızda “Çizgi filmin temel gizil gücünün (potansiyeli), karmaşıklığı açıklığa kavuşturarak, görünmez olanı görselleştirerek ivedi ve özlü bir öğretim sağlamada yoğunlaştığı”ndan bahsediyorsunuz. Bu, her çizgi film için geçerli midir? Bunu bir örnekle açıklayabilir misiniz?*

Deniz A. GÜLER: Evet, geçerli. Örneğin evrensel iletilerin verildiği “Şirinler” zamanı belli olmayan bir mekanda geçmektedir. Her dizide bir kavram veril-

mektedir. “Birliktelik” kavramı şu görüntülerle verilmiştir. Şirin Baba, Bilgin’e yerden bir dal almasını ve kırmasını ister. Bilgin dalı alır ve kolay bir biçimde kırar. Bunun üzerine bir deste dal alarak kırması istendiğinde, kırma eylemini gerçekleştiremez. Aslında bu durum kültürümüzde yaygın olarak kullanılan “bir elin nesi var, iki elin sesi var” deyiminin gösterimidir.

İnsan-insan ilişkilerinde, sevgi ve saygı ilişkilerinin korunduğu, her kültürde olduğu gibi önemli haftaların kutlandığı, zorda kalana yardım etme felsefesinin amaçlandığı konuları da içermektedir. Zaman zaman deneme-yanılma yöntemi ile yaşayarak öğrenmenin insanlara kazandırdığı deneyimlerin önemi vurgulanmaktadır.

İ&D: *Çizgi filmlerin çocuğun hayal gücünü geliştirmede nasıl bir etkisi bulunmaktadır? Kitap ile kıyaslandığında hangisi hayal gücünü zenginleştirmede daha etkili bir araçtır?*

Deniz A. GÜLER: Bir karakterle özdeşleme ya da model alma çocukların hem zihinsel hem de sosyo-duygusal gelişimi için önemlidir. Bir çizgi film karakterinin yerine geçen çocuk, o karakterin bakış açısını anlamaya çalışır. Bu çaba sadece zihinsel süreçleri ve yaratıcı düşünceyi geliştirmekle kalmaz aynı zamanda çocukların empati duygusu kazanmalarına olanak tanır. Bir süper kahraman yerine geçen çocuğun o karakterin nasıl baktığını, konuştuğunu, düşündüğünü ve davrandığını keşfetmesi gerekir.

Çocuklar, ebeveynin değil kendi kontrollerinde olan bir dünya hayal ederler. Çizgi film kahramanlarının özelliklerini günlük yaşamlarına ve oyunlarına yansıtırlar. Kahramanların çizgi filmde kullandıkları “gücümüzü birleştirme zamanı geldi” gibi sloganları oyunlarında kullanırlar. Bu tür özdeşleşme oyunları çocuğun düşünce seviyesinde ortaya çıkan bağımsızlaşma sürecinin ilk adımlarıdır. Ayrıca, çocuklar (özellikle 2-6 yaş arası) engellenme, sevgi, kırgınlık gibi yaşadıkları yoğun duygularla baş edebilmenin bir yolu olarak da tanıdıkları karakterlerin yerine geçme oyunları oynayabilirler. Oluşturdukları hayal dünyasında en güçlü, en hızlı ya da en güzel karakterlerin yerine geçerek aslında gerçek dünyada yaşadıkları korku, yetersizlik, güçsüzlük gibi duygularını yansıtmış ve büyük oranda boşaltmış olurlar. Çocuğun hayal gücünü geliştirmede kitabın ve çizgi filmin önemi büyüktür. Ancak bir çocuk okumayı öğrenene kadar, okuma alışkanlığı edinene kadar kolay ulaşabileceği görsel iletilere daha çok açık kalmaktadır.

İ&D: *Çizgi filmler çocuk seyirciye nasıl iletiler göndermektedir? Türkiye’de çocuklara en çok bilgilendirici/faydalı mesajlar veren çizgi filmi karakterleri hangileridir? Neden?*

Deniz A. GÜLER: Tüm çizgi filmlerin iletisi vardır. Ancak yayınlanan çizgi filmlerin hepsini bilmek olası değil. Dozu kaçırılmadığı sürece, çizgi filmler izleyenler için yararlıdır ve eğitici yanları vardır.

İ&D: *Çizgi filmlerin anlatısında ideolojik aktarımlar söz konusu mudur? Özellikle alt metin olarak filmlere yerleştirilmiş bu türden anlatılar karşısında ne yapılabilir?*

Deniz A. GÜLER: Çocuklar sevecenlikle çizgi filmleri izlerken olayların, karakterlerin masum yüzünü görürler. 1970'li yıllarda yapılan çalışmalar iletileri sorgulamak gerektiğini düşündürdü.

Dorfman-Mattelart, üçüncü dünya ülkelerinin gelişmiş ülkelere ekonomik ve kültürel bağımlılıklarını sürdürmelerini olumlayan iletiler bulunduğunu söyleyerek, Walt Disney'i yayılımcı ideolojinin savunucusu olarak tanımlarlar.

Disney'in çizgi filmlerinde belli düşünce ve yaşam biçimlerinin olduğu görülür. Varyemez Amca'da sık sık seyredilen serüven şudur : zengin olmak için çok çalışmak, aklını kullanmak, bireyci olmak, kimseye güvenmemek, mülkiyeti hırsızlara eş deyişle mülkü olmayanlara karşı korumak,sebat etmek. Tabii ki yeğenlere sahip olmak, eş deyişle aileye gereksinim var. Özcesi Varyemez Amca Walt Disney'in kendisi, yeğenleri de çalışanlarını göstermektedir. Başka deyişle kapitalizmin değerlerini öven söylemler ön planda.

Şirinler çizgi filmde de yönetim, görev tanımları, iş bölümü, uzmanlaşma çerçevesinde konular ele alınmakta, yabancı bir tehdit karşısında dayanışma ve birlikte karar alma süreci gerçekleşmektedir.

1994 yılında Türkiye pazarında en çok bilet sattıran ve ilk sırada yer alan Aslan Kral'da da; yönetimin babadan oğula geçen, cinsiyet ayrımcılığını haklılaştıran, eşitlikçi olamayan demokrasi karşıtı bir ideolojinin verildiği görülmektedir.

Çocuklarla filmi izleyip, film bittikten sonra olumlu-olumsuz görüşleri değerlendirmek, konuşmak gerekir. Neden, niçin, nasıl, ne zaman ve benzeri sorular çocuğun iletişim düzeyine göre sabırla açıklanmalı.

İ&D: Çizgi filmlerde, özellikle bir merak unsuru ve ilgi çekici sıradışılık olarak kullanılan şiddet unsuruna da yoğun olarak yer verilmektedir. Bunun çocuklar üzerindeki etkisiyle ilgili görüşünüz nedir?

Deniz A. GÜLER: Kolaylaştırma ve catharsis etkilerinden söz edilebilir. Kolaylaştırma savının temeli öğrenme ile ilgili kuramlara dayanmaktadır. Doğal olarak çocukların model aldıkları kahramanları iyi çözümlemekte yarar vardır. Acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkularından temizlediğini söyleyen catharsis, izleyici üzerinde sorunları çözücü ve rahatlatıcı bir etki de yaratabilir. Çok defa bastırarak bilinçaltına ittiği eksik kalmış duyularını çocuk filmde izleyerek, görerek rahatlayabilir.

İ&D: Çizgi filmlerin bilgisayar imkânlarıyla hazırlanması ya da elle hazırlanması, karakterlerin çizilmesinde ve algılanmasında çocuk bakımından bir fark yaratmakta mıdır? Dijital teknoloji üretimleri getirdiği standartlaşma ile karakterlerin insana benzemesi bakımından sorun doğurmakta mıdır? El ve dijital teknolojileri nasıl mukayese edebiliriz?

Deniz A. GÜLER: Çizgi filmlerin bilgisayar ile hazırlanması ya da elle hazırlanması, karakterlerin çizilmesinde ve algılanmasında çocuk açısından bir fark ya-

ratacağını sanmıyorum. Çünkü her iki kullanımın sunum biçimi canlandırmadır. Bence aralarındaki tek fark çizgi filmlerin üretim sürecindeki zamandır. Her iki teknoloji, üretimde yoğun bir emek ve zaman kullanmakla birlikte el yapımının üretme sürecinde teknolojisinden dolayı yoğunluğu daha fazladır.

İ&D: *Tarihen çocuk kategorisinin modernleşme süreçlerinin bir ürünü olarak fazlasıyla ayrıntılı hale getirildiği, bir uzmanlık alanına dönüştürüldüğü, buna tekabül eden bir endüstri oluştuğu, bunun da çocuğu anlamakta çeşitli engeller oluşturduğu yolunda görüşler vardır. Hatta bir tarihi yaklaşıma göre; çocuğun icadı doğrudan modernleşmenin ürünüdür. Bu konulardaki kanaatlerinizi büyüklerin ve çocukların TV yayınlarından etkilenmeleri bakımından karşılaştırmalı olarak nasıl değerlendirirsiniz?*

Deniz A. GÜLER: Yetişkinlerin ve çocukların özelliklerini ele alarak karşılaştırmakta yarar var. Öncelikle yetişkin, bilinçaltı dürtüleri artık bastırılmış ve savunmalarla bunları control altına almış kişidir. Oysa çocuğun bilinçaltı dürtüleri yeterince bastırılmamıştır, savunmalar zayıftır. Çocuk bu dürtüleri control altında tutamaz.

Yetişkin belli ölçülerini, değer yargılarını bulmuş ve bunlar artık yerleşmiştir. Başka deyişle çocukluk istekleri ile sonraki çevrenin etkileri arasında artık bir uzlaşma oluşmuştur. Oysa çocuk istekleri ile çevresel etkiler arasındaki çelişkiyi çözememiştir. Kendine uygun düşecek değer yargılarını araştırmaktadır, öğrenmeye çalışmaktadır.

Kısaca belirtilen özellikler doğal olarak televizyon yayınlarından etkilenme boyutunu da ortaya koyar.

Tarihsel süreç içinde çocuğun birey olarak benimsenmesi endüstri devrimi ile başlar. Tüm kültürlerde çocuklar hemen hemen aynı aylarda emekler, yürür, gelişim özellikleri gösterir. Ama öğrendiklerinde, öğreneceklerinde kültürden kültüre farklılıklar bulunmaktadır.